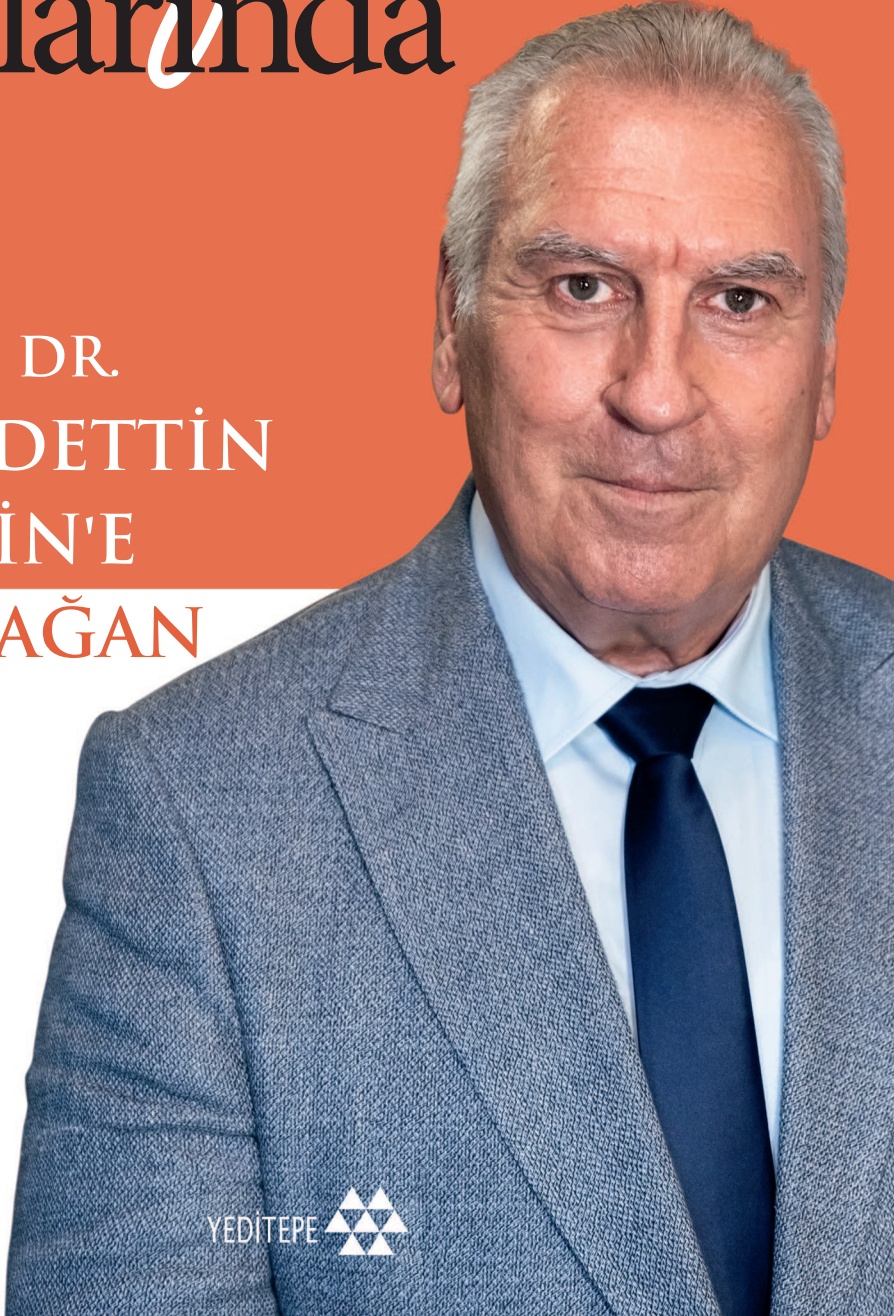

tarihin *engin* sularında

PROF. DR.
VAHDETTİN
ENGİN'E
ARMAĞAN

Editörler
Arif Kolay • Ahmet Vurgun

YEDİTEPE

TARİHİN *ENGİN*
SULARINDA

PROF. DR. VAHDETTİN ENGİN'E ARMAĞAN

**TARİHİN ENGİN SULARINDA
PROF. DR. VAHDETTİN ENGİNE ARMAĞAN**

Genel Yayın Yönetmeni

Sahure Ergüzel

Editörler

Arif Kolay & Ahmet Vurgun

©Yeditepe Yayınevi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 49829

ISBN: 978-625-8396-82-9

Yeditepe Yayınevi: 600

Armağan: 03

1. Baskı: Kasım 2022

Sayfa Düzeni

Deniz Tugay

Kapak Tasarımı

Sercan Arslan

Baskı-Cilt

Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi

Ticaret Anonim Şirketi

Beytepe Köy Yolu No:3 06800 Bilkent/Ankara

Sertifika No: 46519

YEDİTEPE YAYINEVİ

Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Çağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78

www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

TARİHİN *ENGİN* SULARINDA

PROF. DR. VAHDETTİN ENGİN'E ARMAĞAN

Editörler

Arif Kolay & Ahmet Vurgun

YEDİTEPE

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	7
Vahdettin Engin'in Hayatı ve Eserleri.....	11
Emel (Sofuoğlu) Engin	
Prof. Dr. Vahdettin Engin ile Söyleşi	17
Ahmet Şimşek	
Vahdet Hoca.....	29
Ali Satan	
Dostluk Üzerine	33
Nilay Dursun	
Arkadaşım Vahdettin Engin.....	37
Zafer İzgi	
Tarihi Belge Olarak Damgalar ve Dünyanın Bilinen İlk Pantolonu	41
Mustafa Aksoy	
Bir Başka Gözle Vezir Nizâmü'l-Mülk.....	55
Mehmet Ersan	
Şâh-nâme ve Türkler I: Selçuklu ve Osmanlı Sarayında Şâh-Nâme	63
Osman G. Özgüdenli	
Şehzâde Bâyezid ve Şehzâde Cihangir'in Sünnet Şenliği (1539)	95
Ahmet Önal	
Şer'i Hukuk Açısından Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli Uygulamalarına Farklı Bir Bakış	123
Ufuk Gülsoy	
Tulumbacı Ocağı ve Gerçek Davud'a Dair Yeni Belgeler.....	139
Erhan Afyoncu	
Nâib Köyü Tarihi (15. Yüzyıldan 20. Yüzyıla)	159
M. Hanefi Bostan	
Hatt-ı Hümayûnlar Neden Yakılırdı?	205
Uğur Demir	
Sultan II. Mahmud ile Sultan Abdülmecid'in Medinesi.....	221
Mustafa S. Küçükbaşcı	
Baron Rozen'in Başkomutanlığı Zamanında Kuzey Kafkasya (1831-1838).....	237
Serdar Oğuzhan Çaycıoğlu	
Osmanlı Müzeciliğine Bakış: Bahriye Müzesi	253
Ayşe Ersay Yüksel	
Osmanlı Modernleşme Sürecinde İstanbul'daki Resmî Kız Okullarının Teftişi.....	273
Yasemin Tümer Erdem	

Enderun'a Hazırlıktan Mekteb-i Sultani'ye Galatasaray Geleneğinin Britanya Basınına Yansımaları	325
	Fatih Gürcan
XIX. Yüzyılda Balkanlar'da Açılan Misyoner Okulları: Hristiyanlığın mı Yoksa Emperyalizmin mi Müjdecileri?	339
	Arzu Meryem Demirkıran
Doksanüç Harbi'nde Ermeniler Üzerine Bir Deđerlendirme.....	367
	Davut Hut
Yıldız Sarayı Fotođraf Koleksiyonu	389
	A. Melek Özyetgin Elif Tuđçe Kurt
II. Abdülhamid Döneminde Gerçekleřtirilemeyen Bir Proje: Balıkesir-Babaeski Demiryolu Hattı	413
	Arif Kolay
Vesayetin Gölgesinde Kifayetsiz Fakat Muktedir Bir Kamu Görevlisi: İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Pařa (1887-1895).....	431
	Kemalettin Kuzucu
Amerika Birleřik Devletlerinin Kanlı Tarihi: Wounded Knee Soykırımı (1890)	487
	Haydar Çoruh
Askeri Amaçlı Yapılan Bir Hat: Selânik-Manastır Demiryolu ve Bu Hattı Güvenlik Adına Uzatma Giriřimleri.....	519
	Salim Aydın
Stanford J. Shaw'a Göre II. Abdülhamid ve Modern Türkiye'nin Doğuşu: Modernleşme ve Devamlılık Paradigmaları Açısından Bir Deđerlendirme	549
	Cemil Öztürk
Hereke Fabrikası Sermakinisti Ali Rıza Efendi.....	559
	Engin Kırlı
Osmanlı Basınına Göre Çanakkale Cephesinde Türk Tayyareleri ve Türk Hava Kuvvetlerinin Oluřumu	587
	Şefik Memiş
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Futbolunun Kurumsallaşması	609
	Barış Kenarođlu
Yunan Kralı Konstantinos ve Venizelos Çatışması Ekseninde Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı Politikası.....	621
	Hilal İşçi Yiđit
TBMM Hükümeti ve Osmanlı Bankası İlişkisi Üzerine Bir Deđerlendirme	633
	Yasin Özdemir
Türk Eđitim Tarihinde Kâzım Karabekir'in Yeri	641
	Ahmet Vurgun

BARON ROZEN'İN BAŞKOMUTANLIĞI ZAMANINDA KUZEY KAFKASYA (1831-1838)*

Serdar Oğuzhan ÇAYCIOĞLU**

XIX. yüzyılın ilk yarısı, Kafkasya'da askerî ve idarî düzenlemeler yapılarak Rus hakimiyetinin tesis edilmeye çalışıldığı önemli bir dönemdir. Yapılan düzenlemeler sayesinde Rusya İmparatorluğu Kafkasya'da uzun süren bir yönetim kurmayı başarmıştır. Genellikle Kafkasya'ya tayin edilen başkomutanların faaliyetleri üzerinden bir siyasetin izlendiği bu yıllarda Rozen dönemi Rusya'nın Kafkasya siyasetinde önemli izler bırakmıştır. 1831-1838 yılları arasında Müridizm taraftarlarına karşı Rusların mücadelesi de Rusya'nın Kafkasya'da yayılması bakımından üzerinde durulması gereken bir konudur. Ülkemizdeki kaynakların sınırlı oluşu, konuyla ilgili derli toplu bilgiye erişimi zorlaştıran bir husustur. Bu nedenle umumiyetle Rus kaynaklarına müracaat ederek konuyu tarafsız bir gözle değerlendirmek gerekir. Çünkü bu dönemde görevli Rus idarecileri ve komutanları işgali haklı çıkarmak için yerli ahaliyi isyancı olarak göstermek istemişler ve devletin resmî belgelerine de olayları bu şekilde yansıtmışlardır. Dolayısıyla Baron Rozen'in başkomutanlığı döneminde Rusya'nın Kafkasya siyasetini ele alan bu çalışmanın kaynaklarını incelerken bu hususu göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Son yıllara kadar Rusya'nın Kafkasya politikası bölgeye gönderilen başkomutanların faaliyetleri üzerinden pek çalışılmıyordu. Bu konuyla ilgili

* Bu çalışma M.Ü. Bapko tarafından desteklenen SOS-K-130319-0103 no'lu proje kapsamında hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, oguzhan0037@gmail.com, ORCID: S.O.Ç. 0000-0002-2396-6022

istisnalardan biri General Yermolov hakkında yapılan bir yüksek lisans tezi¹ ve diğeri tarafımdan yapılan General Paskeviç'in Kafkasya'daki faaliyetleriyle ilgili çalışmadır.² Paskeviç, aynı zamanda Baron Rozen'in selefi olarak 1827-1831 yılları arasında Kafkasya'da stratejik görevler icra etmiştir. Ruslar için oldukça önem arz eden bu dönem aslında General Rozen dönemi ile devam ettirilmiştir. Ayrıca bu dönemin Kafkasya'da Rus hâkimiyetinin yerleşmesi bakımından önemli bir geçiş süreci olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yüzden bu çalışma, Başkomutan General Baron Rozen'in dönemiyle (1831-1838) sınırlı tutulmuştur ve sadece Kuzey Kafkasya'daki askeri olayları kapsamaktadır. Dolayısıyla General Baron Rozen'in faaliyetleri üzerinden Rusya'nın Kafkasya politikası değerlendirilecektir. Tüm bunların yanı sıra Rozen'in biyografisine dair ülkemizde şu ana kadar yazılmış bir kaynak olmayışı onun hayatının önemli dönemleri hakkında inceleme yapmayı da zorunlu hale getirmiştir. Bu sebeple Baron Rozen'in Kafkasya'ya tayin edilmesinden önceki hayatı ve faaliyetlerini bir başlık altında değerlendireceğiz. Evvela Rozen'in Başkomutan olarak atanmasından önce Kafkasya'da yaşanan gelişmeleri kısaca izah edelim.

Rozen Dönemi Öncesinde Yaşanan Gelişmeler

Bilindiği üzere Rusya, I. Petro döneminden itibaren Kafkasya ile doğrudan ilgilenmeye başlamıştır. Bu dönemde Hazar'ın batı kıyıları ele geçirilmiş ve önemli görülen noktalara kaleler inşa edilmiştir. II. Katerina döneminde Kafkasya idaresi için önemli bir adım atılarak 1785-1796 yılları arasında yürürlükte kalan I. Kafkasya Naibliği kurulmuştur. Kafkasya'da ilk Rus idari tecrübesi olan bu adımın ardından Başkomutanlık dönemi uygulamaya konulmuştur. Bu sırada Daryal Geçidi üzerinden devam eden Gürcü Askeri Yolu genişletilmiş, Vladikavkaz, Osetya ve İnguşetya civarında yeni idareler kurulmuştur. 1801 yılında Gürcistan Rusya'ya ilhak edilmiş ve böylece Rus kuvvetleri Güney Kafkasya'ya inmişlerdir. Bundan sonra Rusya Güney Kafkasya'da yerleşmek için özellikle Azerbaycan hanlıkları aleyhine gerçekleştirilen çeşitli askeri operasyonlarla yayılcı politikasını devam ettirmiştir. Rusya'nın bu

1 Hatice Kerimov, *Aleksey Petroviç Yermolov'un Kafkasya Başkomutanlığı (1816-1827)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

2 Serdar Oğuzhan Çaycıoğlu, *Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: General Paskeviç'in Başkomutanlığı Dönemi (1827-1831)*, TTK Yayınları, Ankara 2021.

adımları Kafkasya'nın Rusya, İran ve Osmanlı Devleti arasında güç mücadelesinin yaşandığı bir coğrafya haline gelmesine neden olmuştur. 1804-1813 Rus-İran Savaşı, 1826-1828 Rus-İran Savaşı ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı bu mücadele içerisinde yaşanan savaşlardır. Rusya 1813 Gülistan, 1828 Türkmençay ve 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'ndan sonra Kafkasya'da önemli kazanımlar elde etmiştir. İran ve Osmanlı Devleti'yle barış yapıldıktan sonra Kafkasya Başkomutanlığı, henüz yönetime itaat etmemiş olan dağlıların Rus hâkimiyetine girmeleri için askeri operasyonlar düzenlemiştir. Ele geçirilen bölgelerde yeni teşkilatlar oluşturularak Rus kanunları uygulamaya konulmuştur. Yerine göre gönül kazanma, yerine göre askeri operasyonlar yolu tercih edilerek hâkimiyet sağlanmaya çalışılmıştır.

Rozen'in Kafkasya Öncesi Hayatı ve Faaliyetleri

Grigoriy Vladimiroviç Rozen, 30 Eylül 1782'de doğdu. Askeri eğitimini tamamladıktan sonra 1796'da Rus ordusunda çavuş olarak göreve başladı. Buradan yarsubaylığa geçiş yapan Rozen 1798'de teğmen, 1799'da karargâh yüzbaşısı oldu. 1805 yılında hareket ordusuna katılarak Napolyon'a karşı Doğu Galiçya, Silezya ve Moravya istikametinde meşhur Austerlits Muharebesi'nde görev aldı. Burada gösterdiği başarılarından dolayı altın kabzalı bir kılıç ile ödüllendirildi. 1806'da Macaristan ve Batı Galiçya üzerinden Rusya'ya dönen Rozen, 29 Mart'ta albay rütbesine terfi etti. 15 Ocak 1807'de 1. Yegerskiy Alayı komutanlığına atandı. Napolyon'a karşı ikinci defa gerçekleştirilen savaş ilanı üzerine 28 Ocak 1807'de hareket ordusuyla birlikte Prusya'ya girdi. Graf Platov'un yanındaki karargâh subayı olarak burada pek çok çatışmaya iştirak etti. Bahar aylarında şiddetlenen çarpışmalarda aktif şekilde rol oynadı. Burada meydana gelen bir çatışmada kafasına bir şarapnel parçası isabet etmesine rağmen savaş sonuna kadar yerinden ayrılmadı. Borgfrid Köyü civarında meydana gelen çatışmalardaki kahramanlıklarından dolayı Dördüncü Derece Giorgi Nişanı ile ödüllendirildi. Mayıs sonu ve Haziran başlarında Gutştad ve Velau civarındaki savaşlara iştirak etti ve ardından Rusya'ya geri döndü. Yukarıdaki ödüllerinin dışında Baron Rozen, 1807 Savaşı devam ederken Prusya kralından şeref nişanı aldı.³

Rusya'ya döndükten kısa bir süre sonra Rozen, İsveç'e karşı girişilen savaşa katıldı. Eylül 1808'de Finlandiya'daki öncü birliklerine komuta eden Rozen,

3 Boris Leonidoviç Tageev, "Rozen, Baron Grigoriy Vladimiroviç", *Russkiy Biografiçeskiy Slovar*, Cilt: XVI, S.-Peterburg 1913, s. 391-392.

Gelzinger Köyü civarında İsveç ordusuna karşı önemli başarılar elde etti. Bundan sonra terfi ederek Tümgeneralliğe yükseldi. Aynı yıl 1-13 Mart arasında Aland adalarının işgali sırasında komuta ettiği birlikleriyle birlikte kış seferine katıldı. İsveç ile barış sağlandıktan sonra da Kümen Nehri boyunca ilerleyerek Rusya'ya döndü. St. Petersburg'a vardığında Semenovski Alayları ve Muhafız birliklerinin komutanlığına atandı. Bu vazifesi esnasında kendi görevlerinin yanı sıra 1812'de Harp Dairesi'nin eski davalarının çözümü için oluşturulan komisyonda yer aldı. Vatan Savaşı'nda Baron Rozen 12 Haziran'dan itibaren Muhafız Alaylarıyla birlikte sefere çıktı. Birinci Batı Ordusu'nun düzenli birliklerine komuta ederken 9 Ağustos'ta Dinyeper'de Pnev (Sloboda) yakınlarında, 10 Ağustos'ta da Mihailov Köyü yakınlarında Fransızlara karşı savaştı. Daha sonraki birkaç gün boyunca Osma ve Semlev yakınlarındaki nehirlerin kıyısı boyunca gerçekleşen savaşlara katıldı. Vyazma ve Borodin savaşlarında Muhafızların bir kısmına komuta etti. Buradaki cesaret ve kahramanlıklarının karşılığı olarak Birinci Derece Kutsal Anna Nişanı'yla ödüllendirildi.⁴

Borodino Savaşı'ndan sonra arka Muhafız birliklerinin komutasını devralan Rozen, 27-28 Ağustos'ta Mojaysk civarında ve buradan geri çekilme esnasında meydana gelen savaşlara katıldı. Bu savaşlarda yetenekli bir subay olduğunu gösterdi ve Üçüncü Derece Georgi Nişanı'yla taltif edildi. Bundan sonra öncü birliklerinin başında Napolyon ordusunun peşinden giderek onları Berezin Nehri'ne kadar takip etti. Amiral Çiçagov'un ordusuna katılmasıyla da onun ordusuyla birlikte Vilna'ya kadar devam ettiler. 1813'te Muhafızların Mireç yakınlarındaki Neman'ı (Niemen) geçmeleri üzerine Varşova Dükalığı'ndan Prusya ve Saksonya'ya ilerlediler. Rozen, 20 Nisan'da Lütsen (Lucien) Savaşı'na katıldı. 29 Nisan'da da Birinci Muhafız Tümen Komutanlığı'na tayin edildi. 8-9 Mayıs'ta Bautsen Savaşı'nda gösterdiği stratejik başarılarından dolayı Prusya Kralı'ndan Birinci Derece Kızıl Kartal Nişanı aldı. Ateşkesin ardından Rozen, Birinci Muhafız Tümeniyle birlikte 15 Ağustos'ta Pirna ve Teplitsk yolundan çekilirken 16 Ağustos'ta bir dizi çatışmaya katıldı. Gisgübel ve Gelendorf'da meydana gelen Kulm Savaşı'nda ön plana çıktı ve Korgeneralliğe yükseldi. Aynı zamanda Prusya Krallığı'nın Demir Haç Nişanı'na layık görüldü.⁵

4-6 Ekim'de Leipzig'de bulunan Rozen, Pelau, Naumburg, Weimar ve Thüringen'den devam ederek Frankfurt'a geldi ve oradan Darmstadt ve Baden

4 Tageev, "Rozen, Baron Grigoriy Vladimiroviç", s. 392.

5 Tageev, "Rozen, Baron Grigoriy Vladimiroviç", s. 392-393.

Dükalığı üzerinden Basel'e vardı. 1 Ocak 1814'te Ren'i geçtikten sonra, orduyla birlikte Paris'e girdi. Savaşın sonunda Normandiya'dan Cherbourg'a gitti ve oradan Rus filosu ile Kronştadt'a geri döndü. Yukarıdaki nişanlara ek olarak, Baron Rozen'e İkinci Derece Kutsal Vladimir ve ayrıca 1812 seferi ve Paris'e girerken gösterdiği başarılar için gümüş madalya verildi.⁶

Rozen, İmparatorun yurtdışında olduğu zamanda, St. Petersburg'da Muhafız topçu subayları arasında ortaya çıkan vakaların tahkikatı için oluşturulan özel komitenin başkanlığına atandı. 20 Şubat 1812'de imparatorun yanına general-yaver olarak verildi. Aynı yılın mayıs ayında Moskova'ya geçti ve buradaki Muhafız müfrezelerine komuta etmeye başladı. Mayıs 1821'de Rozen, 15. Piyade Tümeni Komutanlığı'na tayin edildi. 1 Mayıs 1826'da 5. Piyade Kolordu Komutanlığı'na atandı ve bu görevdeyken I. Nikolay'ın taç giyme töreninde bulundu. Ağustos 1826'da General ot İnanteri rütbesine terfi etti ve 1. Piyade Kolordu Komutanlığı'na atandı. 2 Ekim 1827'de Aleksandr Nevskiy nişanıyla ödüllendirildi. 27 Ekim 1827'de Müstakil Litovsk Kolordu Komutanı olarak tayin edildi. 1827'den 1830'a kadar çok defa ödül ve Çar tarafından devlet nişanı aldı.⁷

Baron Rozen 1831 yılında ortaya çıkan Polonya İsyanı sırasında, askerî hareketin ana figürlerinden biriydi. 26 piyade taburu, 24 süvari filosu, 120 top ve 2 Kazak Alayı'ndan oluşan 6. Piyade Kolordusu'nun başında 25 Ocak 1831'de sınırı geçerek Suraj ve Piontkov üzerinden Vısokomazovetsk'e doğru yola çıktı. Rozen'in birlikleri Şubat ayının ilk haftasında karşı birliklerle karşılaştılar ve giriştikleri mücadele neticesinde onları buldukları yerlerden uzaklaştırdılar. 5 Şubat'ta Dobra civarındaki savaşa katıldılar ve ardından Stanislavov ile Okunevo arasındaki bölgede yaşanan çatışmalara iştirak ettiler. Rozen, Polonyalılar üzerine başarılı bir hareket gerçekleştirdi. 13 Şubat'ta Grohov Savaşı'nda savaşın kritik bir anında yaşadığı ölüm tehlikesine rağmen komuta ettiği müfrezeleri iyi bir şekilde yönetmeyi başardı. Polonyalılar, Kızılağaç Korusunda bulunuyorlardı. Rozen'in komuta ettiği birlikler bu koruya saldırıp ele geçirmek vazifesini üstlendiler. Ancak Rozen'in kuvvetleri gün boyunca mücadele etmelerine rağmen koruyu ele geçirmeyi başaramadılar. Birkaç defa kuru Polonyalılar ve Ruslar arasında el değiştirdi. Rozen bizzat kendisi de saldırıya

6 Tageev, "Rozen, Baron Grigoriy Vladimiroviç", s. 393.

7 Tageev, "Rozen, Baron Grigoriy Vladimiroviç", s. 393.; Baron A. Y. Rozen, *Oçerk Familnoy İstoriî Baronov Fon Rozen*, Sanktpeterburg 1876, s. 61.

geçmesine rağmen bu da işe yaramadı. Muhtemelen Polonya İsyanı'nı bastır-
mak için görevlendirilen Rus ordusunun başkomutanı General Dibiç'in karşı
tarafın askeri gücünü hafife almasından kaynaklı olarak başarı elde edilemedi.
Çünkü koruya hâkim olan Polonyalılar, Rozen'in kuvvetlerinden kıyaslanamaz
derecede güçlüydü. Bunun yanı sıra sürekli takviye alıyorlardı. Rozen yine de
destek geleceğini öngörerek pozisyonunu korumaya devam etti ve rakiplerini
yıpratmak için elinden geleni yaptı. Hakikaten de kısa bir müddet sonra 3.
Tümen ve bombacılardan bir destek gurubu Rusların yardımına yetişti. Bu
yeni birliklerin desteğiyle saldırıya geçen Rozen, koruyu ele geçirdi. Ancak
güçlü top atışları nedeniyle koruyu terk etmeye mecbur kaldı. General Toll ve
Neygart'ın yeni destekleri ve komutanların şahsi gayretleri sorunları düzeltti
ve 5 saatlik mücadele sonrasında kuru ele geçirilebildi. Bu savaşlar sırasın-
daki başarılarından dolayı Rozen, Birinci Derece Kutsal Vladimir Nişanı ile
ödüllendirildi. Grohov Savaşı'ndan sonra İmparatorluk ana dairesinden mev-
cut ordunun düşman tarafından saldırıya uğrayacağı ihtimaline karşı Gene-
ral Geysmar komutasındaki öncü birliklerini geri çekmesi, diğer kuvvetlerle
birlikte Minsk ve Koluşın arasında pozisyon alması ve Vavr'da sadece Kazak
birliklerini bırakması talimatı verildi.⁸

Müstakil Kafkasya Kolordu Komutanı Paskeviç Polonya İsyanı'nı bastır-
makla görevlendirilen General Dibiç'in ölümünden sonra onun yerine Ha-
reket Ordusu Başkomutanı olarak tayin edilmişti.⁹ Paskeviç, Kafkasya'daki
orduyu da Tuğgeneral Pankratyev'e devretmişti. Bundan sonra Polonya'da
kalacağı kesinleşen Paskeviç'in yerine 13 Eylül 1831'de Müstakil Kafkasya
Kolordu Komutanlığı'na Baron Rozen tayin edildi. Rozen Çarın iradesiyle
Gürcistan, Ermeni Oblastı, Astrahan Guberniyası ve Kafkas oblastının Baş
yöneticisi olarak tayin edildi.¹⁰

Rozen'in Kafkasya'ya Gelişi

Kafkasya'daki Rus ordularının başkomutanlığına atanan Rozen, bölgeye
geldiğinde Kafkasya'nın yapısı ve özellikleri hakkında yeterince bilgi sahibi
değildi. Bu nedenle büyük zorluklar yaşadı. 1830 ve 1831 yıllarında Rus ordu-
su Car-Baloken, Abhazya ve Osetya üzerine seferler yapmış ve burada yaşayan

8 Tageev, "Rozen, Baron Grigoriy Vladimiroviç", s. 393-394.

9 Aleksandr Petroviç Şerbatov, *General-feldmarşal knyaz Paskeviç: Yego jizn i deyatelnost*, Cilt:
IV, S.-Peterburg 1894, s. 24-25.

10 Tageev, "Rozen, Baron Grigoriy Vladimiroviç", s. 395.

ahaliyi itaat altına almıştı. Buraların dışındaki bölgeler Rus hâkimiyeti altında değildi. Paskeviç Kafkasya'dan ayrıldığında ordunun komutasını devrettiği General Pankratyev ve Kafkas Hattı Komutanı General Emanuel bölgedeki olaylarla ilgili Rozen'in en önemli yardımcıları oldular.¹¹ Baron Rozen, Pankratyev'den aldığı bilgilere göre Harbiye Nazırı Graf Çernişev'e dağlı ahalinin Gazi Molla etrafında birleşerek Ruslara karşı daha önce olmadığı kadar saldırgan tavırlar içerisinde olduğunu bildirdi.¹²

Rozen'in göreve başlamasından kısa bir süre sonra 1832 yılında Kistinliler, Galgaylar ve Çeçenler üzerine sefer düzenlendi. İçkerin dağlarına Bena Köyü'ne burada yaşayan ahaliyi cezalandırmak için harekâta girişildi.¹³

Velyaminov, Yermolov'un başkomutanlığı dönemindeki tecrübeleri nedeniyle Rozen döneminde Kafkas Hattı Komutanlığı'na tayin edildi. Bu dönemde, dağlıların Gürcü Askerî Yolu'na düzenledikleri saldırılara bir son vermek ve onları yatıştırmak için bazı tedbirler alındı. Mozdok ve Greben Kazak alaylarının bulunduğu bazı stanitsalara baskın düzenleyen Çeçenler de Rusların hedefindeydi. Gazi Molla'nın etrafında toplanan yaklaşık 3.000 Çeçen'le karşılaşan Ruslar onları Sunja'nın diğer tarafına geçmeye zorladılar.¹⁴

Rozen Döneminde Kafkas Savaşları

Gazi Molla önderliğindeki Müritlerin Kizlyar'a doğru ilerlemesi üzerine Kazak ordusuna ait birlikler onların üzerine gönderildi. Meydana gelen savaş hakkında Rozen'e ulaşan bilgiye göre; Terek Kazak Ordusu'ndan bir askerî birlik bölgeye sevk edilmiş ve Rusların yaptığı yoğun top atışları sonucunda ahali büyük bir telaşa kapılmıştı. Bu sıralarda Kumuklar ve Salatavlar Çiryurt'ta, Tabasaranlar Dübek'te ve Tarkovlar Erpeli'de bozguna uğradılar. General Pankratyev Çirkey'e yaklaştığında Gazi Molla, üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu Çeçenlerin çoğunu birleştirmeyi başarmıştı. Rozen bu birliği dağıtmak için Kafkas Hattı'nın sol kanadını güçlendirmek amacıyla Dağıstan'daki

11 RGIA, Fond 1268, Opis 1, Delo 3, Listok 6a-8a.

12 "Sobstvennoruçnoye Pismo Barona Rozena k Gr. Çernişevu, ot 13-go Dekabrya 1831 goda.", *AKAK*, No: 253, Cilt: VIII, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis 1881, s. 341-342.

13 "Biografiçeskiy Oçerk General-Adyutanta Barona G. V. Rozena", *Kavkazskiy Kalendar na 1869 god*, V Tipografi Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskogo, Tiflis 1868, s. 67.

14 "Otnoşenie barona Rozena k gr. Çernişevu, ot 12-go noyabrya 1831 goda, No: 135.", *AKAK*, No: 568, Cilt: VIII, Tiflis 1881, s. 669.

Vnezapnaya Kalesi'nde konuşlanmış piyade ve topçulardan oluşan askeri kuvveti Terek'e gönderdi. Bunun yanı sıra Kabardeyler ve Malka'da bulunan stantsaların güvenliğini sağlamak için piyade ve topçu birliği takviyesi yapmaya karar verdi.¹⁵

Aktaş-aul Ruslar tarafından ele geçirildikten sonra müritlerin büyük bir kısmının Salatov civarındaki Dılım Köyü'nde toplandığı haberleri Velyaminov'a ulaştı. Gazavat hareketinin önderleri Gazi Molla ve Hamzat Bey de buradaydılar. Dılım'dan aldıkları destekle müritler, 40. Yegerskiy Alayı'na saldırı düzenlediler. Çatışmanın sonunda çok sayıda insan yaşamını yitirdi. Bu olaydan sonra Ruslar, Dılım'a 5 verst uzaklığa kadar yaklaştılar. Salatav ahalisi teslim olmak için General Velyaminov'a temsilci yolladı. Velyaminov onlarla yaptığı görüşmede Gazi Molla'yı desteklememeleri ve bölgelerinden uzaklaştırmaları gerektiğini bildirdi. Bunun yanı sıra Kizlyar ve çevresinde alınan esirler teslim edilecek, her avlu Ruslara para cezası ödeyecek ve ev başına her yıl düzenli vergi alınacaktı.¹⁶

Ruslar Sunja nehrinin sol kıyısından başlayarak Groznyi civarına kadar Çeçen köylerini tahrip etmeye başladılar. Bolşie (Büyük) Samaşki ve Malie (Küçük) Samaşki'yi ele geçirdiler. 19-23 Şubat tarihleri arasında Galoy-Yurt, Zakan-Yurt, Bolşie Kuları, Malie Kuları ve Alhan-Yurt'u tahrip ederek Grozniy'e döndüler.¹⁷

Gürcü Askeri Yolu üzerine ve genel olarak Daryal Boğazı'na baskın düzenleyen İnguşlar, Galgaylar Rusların hedefindeydi. 1832 yazında Galgaylar üzerine sefere çıkma hazırlığında olan Ruslar, önceden teslim olmaları için ahaliye bildiri gönderdiler. Ancak Galgaylar zor arazi şartlarındaki tecrübelerine güvenerek bu teklifi reddettiler. Bunun üzerine Galgayların bulunduğu bölgeye Rus birlikleri sevk edildi. Ruslar Kafkas dağlarının tehlikeli ve dar yollarından geçerek Assa kıyısındaki Zoti Köyü'ne ulaştılar. Galgayların savaş kulelerini bombalayarak etrafı tahrip ettiler. Rusların amacı, Tsori'ye ulaşarak bölgedeki hâkimiyeti sağlamaktı ama savaş kulelerinden yapılan saldırılar ilerlemelerine

15 "Otnoşenie barona Rozena k gr. Çernışevu, ot 12-go noyabrya 1831 goda, No: 135.", *AKAK*, No: 568, Cilt: VIII, s. 669-671.

16 "Toje, ot 11-go fevralya 1832 goda, No: 109.", *AKAK*, No: 570, Cilt: VIII, s. 672.

17 Ş. A. Gapurov vd., "Ekspeditsiya Barona Rozena v Çeçnyu v 1832 godu", *Vestnik Akademii Nauk Çeçenskoj Respubliki*, 4/29 (2015), s. 42-43.; "Toje, ot 10-go marta 1832 goda, No: 175.", *AKAK*, No: 571, Cilt: VIII, s. 673.; RGIA, Fond 1268, Opis 1, Delo 3, Listok 17a.

engel oluyordu. Büyük bir mücadeleden sonra Ruslar birkaç gün içinde Tso-ri'ye girdiler ve hâkimiyeti sağladılar.¹⁸

General Baron Rozen, Temmuz 1832'de Targim yakınındaki Gay yolu- na hareket etti ve oraya gelince civarda bulunan 8 köyü tahrip etti. Hemen ardından Targim yakınındaki 9 köyü daha imha ederek Terek'e geri döndü. 28 Temmuz'da Vladikavkaz'a ulaşan Ruslar, bu seferler sırasında Çelihoylar, Kistinler ve Cerahovlar'ı hâkimiyet altına aldılar. Böylece Rusların Galgaylar üzerine düzenledikleri askerî harekât sonlanmış oldu. Bu harekât, Gürcü As-kerî Yolu'nun güvenliği ve sakinliği için olumlu sonuçlar doğurdu. Aynı amaçla seferlerine devam eden Velyaminov, İnguşetya'ya yürüyerek Temmuz 1832'de Karabulak'taki Şelçih Köyü'ne geldi. Şelçih çevresinde batarya kuran Ruslar, top atışına başlayarak kısa süre içerisinde köyü ele geçirdiler.¹⁹

Ruslar 1832'de Gimri'yi kuşattıkları zaman Müridizm'in lideri Gazi Mol- la yaşanan çatışmada öldürülünce onun yerine imam olarak Hamzat Bey se-çilmişti. Bundan sonra birkaç sene boyunca liderliğini güçlendirme ve taraf- tarlarını artırmak için uğraştı. 1834 yılı yazına gelindiğinde Hunzah dışında bütün Avarya Hamzat Bey'in liderliğini kabul etmişti. Hunzah, Rus yanlısı Bahu Bike'nin kontrolündeki Avar Hanlığı'nın merkeziydi. Hamzat Bey'in imam seçildikten sonraki en öncelikli işi Bahu Bike'nin bertaraf edilmesi oldu. Ağustos 1834'te Hunzah'ı ele geçiren Hamzat Bey, Bahu Bike'yi ve oğullarını öldürttü.²⁰

Ruslar, Eylül 1834'te General Klugenau komutasında Gimri'ye yürüyerek bölgeyi tahrip etmek ve itaat etmeyen ahaliyi cezalandırmak istedi. Rusların bütün Avarya'yı ele geçirmek istediğini düşünen bölge halkı Rus ilerleyişini durdurmak için önlemler aldı. Klugenau, ahalinin tüm çabasına rağmen ilerle- yişini sürdürdü ve Gimri'ye girerek etrafı yağmaladı.²¹ Bu olaydan çok zaman geçmeden Hamzat Bey bir suikast sonucu hayatını kaybetti. Bahu Bike ve oğullarını öldüren Hamzat Bey'den intikam almak isteyen Hacı Murat ve ağa- beyi Osman, 1 Ekim 1834'te Cuma namazına giden Hamzat Bey'i öldürmeyi

18 John F. Baddeley, *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, Çev. Sedat Özden, 2. Baskı, Kayıhan Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz), s. 254-255.

19 RGIA, Fond 1268, Opis 1, Delo 3, Listok 9a-9b.; "Toje, ot 29-go iyulya 1832 goda, No: 42.", *AKAK*, No: 581, Cilt: VIII, s. 681.

20 Mustafa Budak, "Hacı Murat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIV, İstanbul 1996, s. 490.

21 Baddeley, *a.g.e.*, s. 275.

planladılar. Suikastı gerçekleştiren Osman, olay anında hemen yakalanarak müritler tarafından katledildi. Hunzah halkı ise bu olaydan sonra Hamzat Bey'in ölümüyle cesaretlenerek Hacı Murat etrafında birleşip müritlere karşı mücadeleye girişti. Böylece Hamzat Bey sadece iki yıl kadar imamlık vazifesinde bulunmuş oldu. Müritlere karşı girişilen bu harekâtı haber alan Şeyh Şamil, emrindeki kuvvetlerle derhal Hunzah'a yürüyüp sorumluları ağır bir şekilde cezalandırdı.²²

İmam Hamzat'ın ölümünden sonra Şeyh Şamil imam seçildi. Avar Hanlığı'nın başına ise Hanzadelerin sütkardeşi Hacı Murat teklif edildiyse de kendisinin kabul etmemesi üzerine Ruslar kendilerine daha yakın buldukları Ahmet Han'ı Avar tahtına geçirdiler. Böylece Mehdili Hâkimi Ahmet Han, Hunzah'a gelmiş oldu. Şamil İmam olduktan sonra iç meselelere yoğunlaşarak Ruslara taraftarlık yapanları cezalandırmak için tedbirler aldı. İmam Şamil'in bu faaliyetlerini haber alan Ahmet Han da, Rusları Şamil'e karşı tahrik etmeye çalıştı. Bununla da yetinmeyerek bölgede huzur ve asayişin temin edilmesi için halkı karar almaya yönlendirerek Rus ordusunun Hunzah'a davet edilmesini sağladı. Bunun üzerine Kafkas Hattı'nın sol kanadına komuta eden General Feze, Hunzah'ın Rusya himayesine alındığını ilan ederek Klugenau komutasındaki birlikleri Hunzah'a gönderdi. Şamil ise bu sırada Çeçenya taraflarında Ruslara karşı yürütülecek cihat için taraftar toplamakla meşgul idi.²³

General Feze, 1837 yılında Çeçenya taraflarına sefer yapmayı planladığı için Şamil'in dikkatini farklı tarafa çekmek amacıyla Klugenau'ın Dağıstan'a yürümesini istedi. Klugenau, Avar Koysu ve Andi Koysu'nun birleştikleri yerdeki geçişi sağlayan Aşilta Köprüsü'nü ele geçirmeyi planladı; Gimri'de Rusları destekleyenlerle görüştü, civarda birkaç keşif hareketi gerçekleştirip çevre hakkında bilgi topladı. Ruslar Aşilta'nın iki tarafını kontrol edecek şekilde mevzi aldılar. Bir grup asker de dağlıların saldırı ihtimaline karşı onların gelebileceği yönlere sevk edildi. Bir süre sonra Untsukul ve Gimri civarından gelen saldırılar karşısında Ruslar Sulak'ın aşağı taraflarındaki Karanay'a çekildiler. Apşeron Alayı ise dağlıların üzerine atılarak ileri harekâta girişti. Dağlıların saldırıları ve Rus birliklerinin komutasındaki anlaşmazlık üzerine Rus öncü birlikleri Aşilta Köprüsü'nden vaz geçerek geri çekilmeye başladılar. Dağlılar, arazideki üstün kabiliyetleri sayesinde çok kısa bir sürede Rus öncü birliklerini

22 Baddeley, *a.g.e.*, 276, Budak, *a.g.m.*, s. 490.

23 Şerafeddin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1961, s. 131-133.

yakalayıp onları ortadan kaldırdılar. Bu saldırı neticesinde Rusların çok az bir kısmı Karanay'a varabildi.²⁴

Rusların bu dönemde Dağıstan'da yaşadıkları olay onlar için bir felaket oldu. Ancak dağlılara karşı avantajlı duruma gelmek için yeni bir sefer açmaya kadar verildi. Zaten Avar Hanı Rusların bölgeye kuvvet göndermesi için talepte bulunmuştu. Avarya'ya sefer düzenlemek isteyen Rusların iki hedefi vardı: Bincisi İmam Şamil'in bölgedeki etkisini yok etmek, ikincisi ise Rusların Avarya'da sıkı bir şekilde yerleşmesini sağlamaktı. Başkomutan Baron Rozen, eğer İmam Şamil'e bağlı müritlerin hâkim olduğu Aşilta ve çevresini ele geçirir ve bölgede hâkim olabilirse dağlılar karşısında Rusların önemli bir başarı kazanacağını düşünüyordu. Netice itibarıyla General Feze komutasındaki Rus kuvvetleri Temurhan Şuradan yola çıkarak Avar Koysu'ya ve ardından Mayıs ayı sonlarına doğru Hunzah'a ulaştılar.²⁵ Haziran ayı boyunca Rus kuvvetlerinin ilerleyişleri devam etti. Ruslar Aşilta ve Untsukul'a yaklaşıncaya bölge ahalisinin ileri gelenleri temsilciler yollayarak itaat edeceklerini ve amanat vereceklerini bildirdiler.²⁶ Haziran ayının ilk haftasında İmam Şamil önderliğindeki müritlerle Tilitl Köyü mevkiinde yaşanan çatışmalarda Ruslar başarı sağlayarak onları geri püskürttüler. Bununla birlikte yaşanan çatışmalarda Ruslardan 2 subay ve 92 alt rütbeli asker öldü, 4 subay ve 183 er ise yaralı olarak kaydedildi. Genel olarak Avarya seferinde Rusların toplam kaybı 7 subay, 222 er ölü, 29 subay ve 695 düşük rütbeli asker ise yaralı olarak tespit edildi.²⁷

Bu olaydan sonra Feze komutasındaki Rus birlikleri Aşilta Köyü'ne saldırıya geçtiler. Feze, bu saldırı sırasında görev alacak ilk hattaki kuvvetlerini üç kola ayırdı. Sol kol; Aşşeron Alayı Komutanı Şnitnikov komutasında Karabiner, Yeger ve Grenader bölükleri, sağ kol; Fuks komutasında üç bölük ve iki tabur piyade, Don Kazakları, Kızlyar Kazak Alayı, Çeçen ve Şamhal milisleri; orta kol ise 3. Grenader, Aşşeron ve Kürin Alayı 7. Yeger bölüğünden oluşuyordu. Bir grup asker arazinin elverişsiz olmasından dolayı geride bırakılan

24 A. Yurov, "Tri Goda na Kavkaze (1837-1839)", *Kavkazskiy Sbornik*, Cilt: VIII, Tiflis 1884, s. 22-28.

25 Semyon Esadze, *Şturm Guniba i Pleneniye Şamilya*, Tipografiya Ştaba Kavkazskago Voyennago Okruka, Tiflis 1909, s. 91-92.

26 A. Yurov, "Tri Goda na Kavkaze (1837-1839)", s. 50-53.; Baddeley, *a.g.e.*, s. 285-286.

27 A. L. Gizetti, *Sbornik svedeniy o poteryah Kavkazskih voysk vo vremya voyn Kavkazskogorskoy, persidskih, turetskih i v Zakaspiyskom kraye 1801-1885 gg*, Red: Potto, Tiflis 1901, s. 38.

mühimmatın korunması için ayrıldı. Köyün tamamı ateşe verildi, evler yakıldı, ahali esir alınmaksızın katledildi. Müritlerin bazıları geri çekilerek Andi Koyu'yu geçtikten sonra Çirkat Köprüsü'nü imha ederek Rusların kendilerini takip etmesini önlediler.²⁸

Bu seferler sırasında Ruslar Müritlere karşı önemli başarılar elde ettiler. Hunzah Rusların elinde kaldı. Avarya'da Rus birlikleri üstünlüklerini kabul ettirdiler. Savaş bölgesinden St. Petersburg'a yazılan raporlarda İmam Şamil'e bağlı müritlerin büyük bir yenilgiye uğratıldığı şeklinde bilgiler veriliyordu. Ancak burada yaşanan çatışmalar sadece Kafkasyalıların kısa süreli bastırılmasını sağladı. Aşilta'da yaşanan tahribat, evlerin ateşe verilmesi ve esir alınmaksızın insanların öldürülmesi Ruslara olan nefretin giderek artmasını sağladı. 1837 yılı sonbaharında Rusya Çarı I. Nikolay'ın Kafkasya'ya gelmesi planlanıyordu. Bu gezi sırasında Şamil'in Çarın bulunduğu yere gelerek af dilemesi ve bir daha Kafkasya'da Ruslara karşı savaşmayacağına dair söz vermesi arzu ediliyordu. Eğer Tiflis'te böyle bir görüşme gerçekleşirse Çar, İmam Şamil'i affedebilecekti. Şamil'in ikna edilmesi görevi General Klugenau'a verildi. Aralarındaki mektuplaşmalardan sonra İmam Şamil ve Klugenau, 18 Eylül 1837'de Sulak Nehri yakınında Gimri civarında buluştular.²⁹ Şamil'in yanında 200 civarında atlı mürit vardı. Klugenau ise 15 Don Kazağı ve 10 Karanaylı ile oraya gelmişti. Gerçekleşen görüşme esnasında Klugenau ne kadar uğraştıysa da İmam Şamil'i ikna edemeyerek bölgeden ayrılmak zorunda kaldı.

Rusça Çarı I. Nikolay, planlanan Kafkasya seyahati için yola çıkarak 21 Eylül 1837'de Gelincik, 23 Eylül'de Anapa ve 27 Eylül'de de Redutkale'ye ulaştı. Harbiye Nazırı Graf Çernişev, Kafkasya'ya gelecek olan Çar'ın karşılanması ve diğer yapılması gerekenler için Baron Rozen'e rapor göndermişti.³⁰ Bunun yanı sıra Güney Kafkasya'nın idari işlerini düzenlemek için oluşturulan Özel Komite'nin başkanı senatör Baron Gan (Hahn) bu seyahat sırasında Ermenice ve Türkçeyi bilen tercümanların tespit ve tayini hakkında Rozen'e bilgi

28 A. Yurov, "Tri Goda na Kavkaze (1837-1839)", s. 59-61.

29 İmam Şamil'in Fon Klugenau'a mektupları için bkz. OR RNB. Fond 907, A. n. s. 662, 663, 664.; RGVIA, Fond 205, Opis 1, Dok. No: 87, Listok 3ab-8ab. St. Petersburg ve Moskova'daki arşivlerde muhafaza edilen bu belgeler Rusya Bilimler Akademisi Dağıstan İlmî Merkezi tarafından yayınlanan *Araboyazıçınıye Dokumentı Epohi Şamilya* (Vostoçnaya Literatura RAN, Moskova 2001) adlı eserden nakledilmiştir.

30 Semyon Esadze, *Pokorenıye Zapadnago Kavkaza i Okonçaniye Kavkazskoy Voynı*, Tipografiya Ştaba Kavkazskago Voyennago Okrugı, Tiflis 1914, s. 49-50.

vermişti.³¹ Rozen tarafından Redutkale'de karşılanan Çar, buradan sonra Kuttaisi, Tiflis, Ahıska, Ahılkelek, Gümrü, Eçmiadzin ve Revan'a varmış, Paskeviç'in Kafkasya Başkomutanlığı zamanında Kaçar Hanedanlığı idaresindeki İrandan ve Osmanlı Devleti'nden alınan kale ve şehirleri dolaşmıştı. Devam eden Kuzey Kafkasya savaşları, Kafkas Hattı'ndaki ordunun durumu ve genel olarak Kafkasya idaresi hakkında bizatihi yerinde malumat alan Çar, 12 Ekim'de Tiflis'ten ayrılarak Gürcü Askeri Yolu üzerinden Vladikavkaz'a ulaşmış ve oradan da Moskova'ya gitmek üzere yola çıkmıştı. Kafkasya gezisi sırasında Çar'ın Kafkasya'daki Rus Orduları Başkomutanı Baron Rozen'in faaliyetlerinden memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Generalin Kafkasya savaşları hakkında Çar'ı ikna edemediği ve bundan dolayı görevden alınıp yerine yeni komutan atandığına dair bilgiler muhtelif eserlerde kaydedilmiştir.³² Bunun dışında Güney Kafkasya'nın idari taksimatı konusunda Rozen'le anlaşmazlık yaşayan Baron Gan, Çar'ın Tiflis seyahatini fırsata çevirerek bölgede tespit ettiği düzensizlik ve suistimalleri Çar'a şikâyet etmesi de bu görevden almada etkili olmuştur.³³ Neticede Rozen'den sonra onun yerine 2 Aralık 1837'de General Golovin tayin edilmiştir.³⁴

SONUÇ

Baron Rozen'in Kafkasya'daki Rus Orduları Başkomutanı olarak görev yaptığı dönem genel itibariyle daha önce Ruslara boyun eğmeyen dağlı ahaliye karşı yürütülen mücadele ile geçmiştir. Kafkas Hattı'nın Komutanı Velyaminov, Feze, Klugenau gibi tecrübeli generaller onun döneminde dağlı ahali ve müridizm taraftarlarına karşı mücadelede ön plana çıkmış kişilerdir. Bu dönemde Çeçenya ve Dağıstan'da dağlılara karşı askeri bakımdan kısmen başarılı saldırılar gerçekleştirilmiştir. Fakat bu saldırılar onların Rus otoritesine itaat etmelerini kolaylaştırmak yerine tam tersi bir etkiye sebep olmuş ve İmam

31 RGIA, Fond 1268, Opis 1, Delo 43, Listok 1a-2a. (Bu dönemde Ruslar, Kafkasya'da konuşulan Türkçe'ye planlı şekilde Tatarca diyorlardı.)

32 Baddeley, *a.g.e.*, s. 296-297.

33 Tekin Aycan Taşçı, *Kafkasya'da Namestniklik Kurumu (1845-1854)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2019, s. 124-125.

34 RGIA, Fond 1268, Opis 1, Delo 62, Listok 2a-2b.; Harbiye Nazırı Graf Çernuşev'in hazırladığı karar Senato'da onaylandıktan sonra 10 Aralık 1837'de Golovinu'e bildirilmiştir. "Ukaz Pravitelstvuyuşago Senata Gen. Golovinu, Ot-go Dekabrya 1837 goda", *AKAK*, No: 87743, C. IX, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis 1884, s. 1.

Şamil'in etrafında daha sıkı bir mücadele yürütmelerini sağlamıştır. Rozen döneminde askeri olarak itaat altına alınamayan İmam Şamil ile barış yapılarak anlaşma yoluna gidilmesine rağmen bu yönde de bir gelişme kaydedilememiştir. Dolayısıyla Baron Rozen dönemi Kafkasya savaşları bakımından Çarlık yönetiminin istediği sonucu elde edemediği bir dönem olmuştur. Buna rağmen onun döneminde Gürcistan Askeri Yolu'nun güvenliğinin sağlanması, İnguşetya ve Çeçenya taraflarına düzenlenen seferler neticesinde bölgenin sükûnete kavuşturulması Rozen'in Kuzey Kafkasya savaşlarının önemli sonuçları arasındadır.

Rusya İmparatorluğu, Gürcistan'ı ilhak ettikten sonra Kafkasya üzerinde İran ve Osmanlı idarecileriyle yaşadığı nüfuz mücadelesinde başarı elde etmiş ve bu stratejik coğrafyada hâkim güç olmaya başlamıştır. Dağlık bölge ahali uzun süre Rusları uğraştırırsa da kontrol altına alınmalarından sonra Rusların kurduğu düzene karşı çıkan bir güç neredeyse olmamıştır. Bu sayede Rusya, SSCB'nin dağılmasına kadar Kafkasya'nın tümünde yer almayı başarmıştır. Günümüzde hala Kuzey Kafkasya'da yer alan cumhuriyetler Rusya Federasyonu'na bağlı olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bu şekilde değerlendirildiğinde Rusya'nın bu uzun süreli ve sağlam temellere oturmuş yönetim tecrübesini bölgedeki Rus hâkimiyetinin yerleşmesi için görev alan generallere bağlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Rossiyskiy Gosudarstvenny İstoricheskiy Arhiv (Rusya Devlet Tarih Arşivi -RGİA)

RGİA, Fond 1268, Opis 1, Delo 3.

RGİA, Fond 1268, Opis 1, Delo 43.

RGİA, Fond 1268, Opis 1, Delo 62.

Basilmiş Resmi Belgeler ve Araştırma Eserler

Acti, Sobranniye Kavkazskoyu Arheografişeskoyu Komissiyeyu. Arhiv Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago (AKAK), Red. A. Berje, Cilt: VIII, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis 1881.

Acti, Sobranniye Kavkazskoyu Arheografişeskoyu Komissiyeyu. Arhiv Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago (AKAK), Red. A. Berje, Cilt: IX, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis 1884.

Araboyazıçnıye Dokumentı Epohi Şamilya, Vostoçnaya Literatura RAN, Moskova 2001.

- Baddeley, John F., *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, Çev. Sedat Özden, 2. baskı, Kayıhan Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz).
- Baron A. Y. Rozen, *Oçerk Familnoy İstorii Baronov Fon Rozen*, Sanktpeterburg 1876
- "Biografiçeskiy Oçerk General-Adyutanta Barona G. V. Rozena", *Kavkazskiy Kalendar na 1869 god*, V Tipografii Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskogo, Tiflis 1868, s. 65-67.
- Budak, Mustafa, "Hacı Murat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIV, İstanbul 1996, s. 490-491.
- Çaycıoğlu, Serdar Oğuzhan, *Rusya'nın Kafkasya Siyaseti: General Paskeviç'in Başkomutanlığı Dönemi (1827-1831)*, TTK Yayınları, Ankara 2021.
- Erel, Şerafeddin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1961.
- Esadze, Semyon, *Pokoreniye Zapadnago Kavkaza i Okonçaniye Kavkazskoy Voyni*, Tipografiya Ştaba Kavkazskago Voyennago Okrug, Tiflis 1914.
- Esadze, Semyon, *Şturm Guniba i Plenie Şamilya*, Tipografiya Ştaba Kavkazskago Voyennago Okrug, Tiflis 1909.
- Gapurov, Ş. A., vd., "Ekspeditsiya Barona Rozena v Çeçnyu v 1832 godu", *Vestnik Akademii Nauk Çeçenskoj Respubliki*, 4/29 (2015), s. 42-48.
- Gizetti, A. L., *Sbornik svedeniy o poteryah Kavkazskih voysk vo vremya voyn Kavkazsko-gorskoj, persidskih, turetskih i v Zakaspiyskom kraye 1801-1885 gg*, Red: Potto, Tiflis 1901.
- Kerimov, Hatice, *Aleksey Petroviç Yermolov'un Kafkasya Başkomutanlığı (1816-1827)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- Şerbatov, Aleksandr Petroviç, *General-feldmarşal knyaz Paskeviç: Yego jizn i deyatelnost*, Cilt: IV, S.-Peterburg 1894.
- Tageev, Boris Leonidoviç, "Rozen, Baron Grigoriy Vladimiroviç", *Russkiy Biografiçeskiy Slovar*, Cilt: XVI, S.-Peterburg 1913, s. 391-398.
- Taşçı, Tekin Aycan, *Kafkasya'da Namestniklik Kurumu (1845-1854)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2019.
- Yurov, A., "Tri Goda na Kavkaze (1837-1839)", *Kavkazskiy Sbornik*, Cilt: VIII, Tiflis 1884, s. 1-240.

tarihin engin sularında

PROF. DR. VAHDETTİN
ENGİN'E ARMAĞAN

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi hakkında yapılan önemli çalışmaların başında, tarihin belgelere dayanarak yazılması kuralının ciddî takipçisi olan ve arşivlerde uzun yıllar çalışıp onbinlerce belgeyi elden geçiren Prof. Dr. Vahdettin Engin'in bu belgelere dayanarak kaleme aldığı eserleri gelir.

Seçkin bir tarihçi olan Prof. Engin, birçok kitabında şimdiye kadar ciddî şekilde incelenmemeleri sebebiyle bilinmezlik bulutuna bürünmüş ve hayalî biçimde efsaneleşmiş birçok önemli hadisenin gerçek yönünü ortaya çıkartmıştır. Vahdettin Engin'in özellikle de Sultan Abdülhamid dönemi Filistin'i ile ilgili araştırmaları ve bu alanda yaptığı yayınlar Ortadoğu'nun 20. yüzyıl sonrası tarihinin yeniden tartışılmasını gerektirecek derecede önem taşımaktadır.

Bilim dünyası, konusuna hâkim ciddî bir tarihçi olan Prof. Vahdettin Engin'den şimdiye kadar ortaya koyduğu çalışmalar âyarında yeni ve önemli eserler beklemektedir.

Murat Bardakçı

Vahdettin Engin dendiğinde akla ilk II. Abdülhamid ve devri hakkında tamamen arşiv kaynaklarına dayalı yaptığı önemli araştırmalar gelir. Hocamız ömrünü geçirdiği Osmanlı Arşivi'nde bulduğu belgelerle Filistin'e Yahudi göçü ve II. Abdülhamid-Theodore Herzl görüşmesinin yıllardan beri anlatıldığı gibi olmadığını ortaya çıkarıp, yanlış bilinen bir efsaneyi yıkmıştır.

Erhan Afyoncu